

УДК 159.923.35

І.В. Козицька
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
А.В. Щербенюк
студентка Інституту післядипломної освіти,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Дослідження рівня розвитку та особливостей інтелекту у молодших школярів в залежності від статі

У статті досліджено рівень розвитку інтелекту та його особливості в молодшому шкільному віці. Автор статті провела психодіагностичне дослідження, застосовувавши тести Р. Кеттела «Тест інтелекту, вільний від впливу культури» (CF2 – для дітей від 8 до 12 років) та тест вербального інтелекту (ТВІ).

В результаті емпіричного дослідження було встановлено, що розвиток інтелекту серед школярів молодших класів простежується в межах середніх показників (за даними «Тесту інтелекту Р. Кеттела» та «Тесту вербального інтелекту» ТВІ).

Ключові слова: рівні розвитку, інтелект, психодіагностичні методики, особливості, статі, молодший шкільний вік.

И.В. Козицкая
кандидат психологических наук,
доцент кафедры общей психологии,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
А.В. Щербенюк
студентка Института последипломного образования,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Исследование уровня развития и особенностей интеллекта у младших школьников в зависимости от пола

В статье исследован уровень развития интеллекта и его особенности в младшем школьном возрасте. Автор статьи провела психодиагностическое исследование, применив тесты Р. Кеттела «Тест интеллекта, свободный от влияния культуры» (CF2 - для детей от 8 до 12 лет) и тест вербального интеллекта (стенограмма).

В результате эмпирического исследования было установлено, что развитие интеллекта среди школьников младших классов прослеживается в пределах средних показателей (по данным «Теста интеллекта Р. Кеттела» и «Теста вербального интеллекта»).

Ключевые слова: уровни развития, интелект, психодиагностические методики, особенности, пол, младший школьный возраст.

I. Kozitskaya

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
of the Department of General Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

A. Shcherbenyuk

*student of the Institute of Postgraduate Education,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Research and development of intelligence features in primary school children by gender

The article analyzes the level of development of the intellect and its features during the junior school age. The author of the article conducted a psychodiagnostic study using the tests of R. Kettel's "The test of intellect free from the influence of culture" (CF2 - for children from 8 to 12 years old) and verbal intelligence test (TII).

As a result of the empirical study, it was found that the development of intelligence among junior schoolchildren is traceable within the average (according to the "Test of Intellect R. Kettel" and "Verbal Intelligence Test" TVI).

Keywords: *levels of development, intelligence, psychodiagnostic techniques, features, gender, junior school age.*

Постановка проблеми

Прояви інтелекту різноманітні, але їм властиве те загальне, що дозволяє відрізнити їх від інших особливостей поведінки. Цим спільним є залучення в будь-який інтелектуальний акт мислення, пам'яті, уяви, всіх тих психічних функцій, що забезпечують пізнання навколишнього світу. Відповідно, під інтелектом як об'єктом вимірювання маються на увазі не будь-які прояви індивідуальності, а перш за все ті, що мають відношення до пізнавальних властивостей та особливостей.

Дослідження проводилось серед учнів 4-х класів ЗОШ №3 в м. Житомир. База дослідження: 62 досліджуваних, 32 з яких були дівчатка від 9-10 років та 30 хлопчиків від 9-10 років.

Для реалізації завдань даної наукової роботи ми використовували наступні методики:

1. Тест інтелекту Р. Кеттелла «Тест інтелекту, вільний від впливу культури».

2. Тест вербального інтелекту (ТВІ).

Ці тести пройшли перевірку на валідність та надійність, їх об'єктивність забезпечена однозначністю інструкції,

стандартизованістю тестового матеріалу, регламентацією часу вирішення завдань. Тести відповідають віку наших респондентів, та в повній мірі розкривають нашу мету – дослідити рівень інтелектуального розвитку молодших школярів. Маючи поділ респондентів в залежності від статі – ми будемо мати змогу дослідити наявність відмінностей в інтелектуальному розвитку між дівчатками та хлопцями молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вітчизняні науковці у дослідженні інтелекту часто використовували традиційні методики Р. Кеттелла. Хоча деякі з вчених, досліджуючи інтелект у молодшому шкільному віці, застосовували додатково і методи якісного аналізу, серед них: П. Блонський, С. Коробко, О. Коробко, З. Кісарчук, Д. Богоявленська, Н. Менчинська, Е. Кабанова-Мелер тощо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Формування інтелекту зумовлено ступенем розвитку певних показників пси-

хічних процесів: точності зорового, слухового та дотикового сприймання; повноти й детальності описування картини, яку учень бачить вперше; способів свідомого запам'ятовування нового матеріалу, самоконтролю під час навчання; здатності зауважувати помилки, помічати неточності в міркуваннях ровесників; гнучкості мислення, що виявляється у доцільному варіюванні способів дій, легкості й швидкості переходу від міркування, що спирається на реальні або зображені предмети, до мислення з опорою на графіки, схеми, числові і буквені формули; словесно-логічного мислення [3].

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження рівня розвитку та особливостей інтелекту у молодших школярів в залежності від статі шляхом проведення тестування та якісної інтерпретації показників.

Виклад основного матеріалу дослідження

Тести інтелекту або тести загальних здібностей призначені для вимірювання рівня інтелектуального розвитку людини. Поняття інтелекту ще з часів перших інтелектуальних тестів зазнавало різні зміни з боку підходів до тестування інтелекту як психічної реальності. Ще в 20-х роках ХХ століття виникла кризова ситуація в психології інтелекту. Постало питання про існування терміну «інтелект» у статусі психологічної категорії. Інтелект традиційно досліджувався в рамках двох основних напрямів: тестологічного та експериментально-логічного [5].

Суть тестологічного напрямку полягає в тому, що під інтелектом розуміється те, що вимірюють тести інтелекту, а саме – сукупність пізнавальних здібностей. Криза в цьому напрямі полягає в тому, що поняття «інтелект» було підмінене поняттям «здатність до навчання». Неотестологічні теорії інтелекту визнають IQ-концепцію, де за IQ стоять внутрішні когнітивні процеси: сприйняття, пам'ять, мислення тощо [7].

Прояви інтелекту різноманітні, але їм

властиве те загальне, що дозволяє відрізнити їх від інших особливостей поведінки. Цим спільним є залучення в будь-який інтелектуальний акт мислення, пам'яті, уяви всіх тих психічних функцій, що забезпечують пізнання навколишнього світу. Відповідно, під інтелектом як об'єктом вимірювання маються на увазі не будь-які прояви індивідуальності, а перш за все ті, що мають відношення до пізнавальних властивостей та особливостей [8].

У шкільній практиці застосовується спеціальний шкільний тест розумового розвитку (ШТУР). ШТУР складається з шести субтестів: 1. обізнаність (2 субтести); 2. Аналогії (1); 3. класифікація (1); 4. узагальнення (1); 5. Числові ряди (1).

До їх складу входять завдання, типові за формою для більшості вербальних тестів інтелекту. Включені до них завдання склалися на базі відомостей, отриманих в ході психологічного аналізу навчальних програм. Поняття, що використовуються в завданнях, підібрані за основними циклами навчальних дисциплін: природничих, гуманітарних та фізико-математичних. ШТУР орієнтований на певний соціальний норматив, який відповідає шкільній програмі.

Практичне використання тесту показало його достатню ефективність для діагностики рівня інтелектуального розвитку учнів шкільного віку [10, 119].

Часто в практиці використовують досить короткий, але різноплановий тест інтелекту Мейлі, який дає можливість (навіть і в урізаному вигляді) не тільки отримати показники інтелектуального розвитку, але й виявити структуру інтелекту, що надзвичайно важливо у випадку пошуку причини шкільної неуспішності дитини.

В даній роботі ми використовували Структуру тесту CF2: Тест інтелекту Р. Кеттелла, вільний від впливу культури, представлений чотирма субтестами, що є групами завдань, спрямованих на вимір різних аспектів розумової діяльності людини. Залежно від цього кожний тест має свою назву:

Тест 1 «Серії» – розпізнавання і продовження закономірних змін у серії фігур. Вибір елемента, що завершує серію. Кількість завдань – 12.

Тест 2 «Класифікація» – визначення загальних рис, особливостей фігур. У кожному ряді відзначити елемент, що не має змістовного відношення до ряду. Кількість завдань – 14.

Тест 3 «Матриці» – доповнення до комплектів фігур. Необхідно відзначити елемент, що правильно завершує дану матрицю чи модель. Кількість завдань – 12.

Тест 4 «Умови» – перестановка фігур, спочатку розташованих у визначеному порядку. Вибрати правильно одну фігуру, в якій дотримана умова, задана в зразку. Кількість завдань – 8.

Тест вербального інтелекту (ТВІ).

Цей тест було створено у 1928 р. професором Й. Ставело в м. Братиславі, та було опубліковано під назвою «Братиславський тест». За довгі роки існування тест було перекладено на багато мов. Тест, який використано в даній роботі, було створено на основі редакції 1976 р. з назвою «Орієнтовний іспит». Адаптований варіант тесту названий «Тест вербального інтелекту». При виконанні випробуваний відповідає на прості питання, виконує письмові інструкції, вирішує нескладні арифметичні завдання, класифікує поняття, визначає антоніми, встановлює зв'язки між поняттями тощо. Завдання в межах окремої серії дуже близькі до життя, і для їхнього вирішення від випробуваного не потрібно ніякої особливої підготовки.

Завдання складені таким чином, що на них можна дати лише одну правильну відповідь, яку навіть не потрібно формулювати, тільки підкреслити. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Тест містить 170 завдань, розташованих за зростанням труднощів і зібраних у 24 групи по 6-8 положень. З погляду змісту серії складають 7 субтестів, розташованих у тесті за ступенем зростання складності завдань.

Тест може бути використаний при груповому та при індивідуальному тестуван-

ні для одержання орієнтовної інформації про рівень інтелектуального розвитку, про здатність до навчання в школі чи про здатність до спеціального навчання. Він зручний тим, що дозволяє заощаджувати час, оскільки після інструкції випробуваного можна залишити на весь час виконувати завдання. У тесті в основному говориться про вибір правильної відповіді (творчість має місце в суб-тестах «Виконання інструкцій» і «Арифметична логіка»). Однак переважають завдання, у яких необхідно вибирати відповідь з більш ніж двох варіантів, що може призвести до одержання більш високих балів [12].

Здійснивши аналіз з урахуванням особливостей розподілу отриманих даних у дівчаток та хлопчиків за методикою «Тест інтелекту Р. Кеттелла» (CF2 для дітей від 8 років) ми отримали такі дані:

1. Самий високий показник IQ – 118 було виявлено у двох дітей (Хл. – 1; Д - 1);
2. Самий низький показник IQ – 68 було виявлено у одної дівчинки;
3. Середній рівень показника серед хлопчиків IQ – 101,8;
4. Середній рівень показника серед дівчаток IQ – 101,5;
5. Середній рівень показника у дітей двох класів IQ – 101,6.

Як вказують дані дослідження, у школярів молодших класів рівень IQ простежується в межах середніх показників 95-105. Середні показники серед хлопчиків і дівчаток практично споріднені: 101,8 – у хлопчиків і 101,5 – у дівчаток.

Проаналізуємо особливості розподілу отриманих даних у дівчаток та хлопчиків за методикою «Тест вербального інтелекту» (ТВІ). Виходячи з даного дослідження, ми отримали такі результати:

1. Найвищий показник IQ – 120 було виявлено у однієї дівчинки (тієї ж дитини, що і в попередньому тестуванні). Хлопчик, який показав найвищий рівень IQ в попередньому тестуванні, в даному показав гірші результати IQ – 110;
2. Найнижчий показник IQ – 70 було виявлено у одної дівчинки (тієї ж дитини, що і в попередньому тестуванні);

3. Середній рівень показника серед хлопчиків IQ – 101,7;

4. Середній рівень показника серед дівчаток IQ – 100,75;

5. Середній рівень показника у дітей двох класів IQ – 101,2.

Як вказують дані дослідження, у школярів молодших класів рівень IQ простежується в межах середніх показників 96-103. Середні показники серед хлопчиків і дівчаток даного тестування відрізняються від попереднього (нижчі): 101,7 – у хлопчиків і 100,75 – у дівчаток.

При інтерпретації отриманих результатів, окрім розгляду стандартних показників IQ, провели аналіз успішності виконання окремих субтестів. Ми розглядали кількісне співвідношення між правильно і

не правильно виконаними завданнями.

Висновки

Спираючись на результати даних досліджень, можна сказати, що розвиток інтелекту серед школярів молодших класів у досліджуваній школі простежується в межах середніх показників IQ 95 – 105 (за даними «Тесту інтелекту Р. Кеттелла») та IQ 96-103 (за даними «Тесту вербального інтелекту» ТВІ). Також із даних тестових досліджень видно, що різниця між показниками рівня IQ у хлопчиків та дівчаток не є суттєвою. У хлопчиків рівень інтелекту вищий за дівчаток на 0,3 за даними дослідження «Тесту інтелекту Р. Кеттелла» та на 0,35 за даними «Тесту вербального інтелекту» (ТВІ).

Таблиця 1

Показники правильності виконання завдань

Показники	Хлопчики	Дівчата
Математична логіка	65%	35%
Узагальнення	70%	30%
Виконання інструкцій	32%	68%
Практичний аналіз	64%	36%
Виключення	49%	51%
Визначення антонімів	45%	55%
Пошук аналогій	55%	45%

Література

1. Выготский Л.С. О психологических системах // Собр. соч. Т. 1. – М.: Наука, 1982. – 318 с.
2. Глуханюк, Н.С. Практикум по психодиагностике: Учеб.пособие. / Н. С. Глуханюк. – Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЕК, 2005. – 216 с.
3. Гуревич П.С. Психологический словарь / Под общей науч. ред. П.С. Гуревича. – М.: ОЛМА МедиаГрупп, ОЛМА ПРЕСС Образование, 2007. – 800 с.
4. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: теоретичний курс: навчально-методичний посібник / Т.В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. – 432 с.
5. Коробко С., Коробко О. Робота психолога з молодшими школярами: Метод. посіб. – К: Літера ЛТД, 2006.
6. Кріль В.М. Психологія і педагогіка: Уч. Пособие для техн. вузов / В. М. Кріль – М.: Просвещение, 2001. – 319 с.
7. Островский Е.В., Чернишова Л.И. Психология и педагогика: Учебн.пособие/ Под ред. Островского Е.В. / Е.В. Островский, Л.И. Чернишова. – М.: Вузовский учебник, 2005. – 384 с.
8. Психологическое тестирование. Анастаси А., Урбина / Урбина А. – 7-е изд. – СПб.: 2007. – 688 с.
9. Реан А.А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика. / А.А. Реан., Н.В. Бордовская., С.И. Розум. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
10. Романова Е.С. Психодиагностика: Уч. пособие / Е.С. Романова. – СПб: Питер, 2006. – 400 с.
11. Слостенин, В.А., Каширин, В.П. Психология и педагогика: Уч. пособие для студ. вузов. / В.А. Слостенин, В.П. Каширин. – М.: Академия, 2001. – 480 с.
12. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология / Л.Д. Столяренко - Ростов-на-Дону: Феникс, 2000 – 544 с.
13. Холодна М.А. Чи існує інтелект як психічна реальність? // Питання психології. – № 5. – 1990. С. 121-128.